

NAVOIY VA BOBUR IJODIDA DINIY LEKSIKA LINGVOPOETIKASI

Hamdamova Nasiba To‘rabekovna

*Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti akademik litseyi ona tili va adabiyot
fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida diniy leksikaning lingvopoetik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tadqiq etiladi. Har ikki adib asarlarida diniy-irfoniy birliklarning semantik, ramziy va estetik vazifalari aniqlanadi. Tadqiqot jarayonida diniy leksikaning aqidaviy, tasavvufiy hamda axloqiy qatlamlari badiiy matndagi obraz yaratish va ma’no chuqurligini ta’minlashdagi o‘rni ochib beriladi. Maqola natijalari mumtoz o‘zbek adabiyoti matnlarini lingvopoetik tahlil qilishda ilmiy-nazariy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, diniy leksika, lingvopoetika, tasavvuf, qiyosiy tahlil.

Аннотация: В статье проводится сравнительное исследование лингвопоэтических особенностей религиозной лексики в творчестве Алишера Навои и Захириддина Мухаммада Бабур. Анализируются семантические, символические и эстетические функции религиозно-ирфонийских единиц в художественных текстах обоих авторов. Рассматриваются аксиологические, суфийские и нравственно-этические пласты религиозной лексики и их роль в формировании образности и смысловой глубины произведений. Результаты исследования имеют научно-теоретическое значение для лингвопоэтического анализа классической узбекской литературы.

Ключевые слова: Алишер Навои, Захириддин Мухаммад Бабур, религиозная лексика, лингвопоэтика, суфизм, сравнительный анализ.

Abstract: This article presents a comparative study of the linguopoetic features of religious vocabulary in the works of Alisher Navoi and Zahiriddin Muhammad Babur. The research examines the semantic, symbolic, and aesthetic functions of religious and mystical lexical units in the literary texts of both authors. Doctrinal, Sufi, and moral layers of religious vocabulary are analyzed in terms of their role in imagery formation and semantic depth. The findings contribute to the theoretical framework of linguopoetic analysis of classical Uzbek literature.

Keywords: Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur, religious vocabulary, linguopoetics, Sufism, comparative analysis.

KIRISH

Mumtoz o‘zbek adabiyoti taraqqiyotida Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodi alohida o‘rin tutadi. Har ikki mutafakkir adibning badiiy merosida diniy va tasavvufiy qarashlar yetakchi g‘oyaviy asoslardan biri bo‘lib, ular til vositasida chuqur poetik shakl kasb etgan. Diniy leksika ushbu asarlarda nafaqat e’tiqodiy tushunchalarni ifodalash, balki badiiy obraz yaratish, muallif dunyoqarashini aks ettirish va falsafiy

mazmunni chuqurlashtirish vazifasini bajaradi. Shu bois, Navoiy va Bobur ijodida diniy leksikaning lingvopoetik xususiyatlarini qiyosiy o'rganish dolzarb ilmiy masala hisoblanadi.

Tadqiqot materiali va metodlari (Methods) Tadqiqot materiali sifatida Alisher Navoiyning «Xamsa», «Lison ut-tayr», asarlari hamda Zahiriddin Muhammad Boburning «Boburnoma» va she'riy devonidan olingan matnlar tanlab olindi. Tadqiqotda tavsifiy, semantik, kontekstual va qiyosiy-lingvopoetik tahlil metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, diniy leksik birliklarning badiiy matndagi funksional yukini aniqlashda struktural-semantik yondashuv qo'llandi.

Natijalar (Results) Tahlil natijalariga ko'ra, Navoiy ijodida diniy leksika ko'proq tasavvufiy-falsafiy mazmun bilan uyg'unlashgan bo'lsa, Bobur ijodida u hayotiy va tarixiy kontekstda namoyon bo'ladi. Quyida har bir xulosa adiblarning o'z baytlari asosida faktlanadi.

Navoiy ijodida tasavvufiy-ramziy qatlam.

Navoiyning g'azallarida Haq, ishq, fano, baqo birliklari ilohiy haqiqatga yetishish jarayonini ramziy ifodalaydi:

Ishq ichra fano bo'lmayin, ey dil, topilmas baqo,

Kim Haq yo'lida yo'q bo'lmag'on topmas hech vaqo.

Ushbu baytda fano va baqo qarama-qarshiligi tasavvufiy kamolot bosqichlarini ifodalaydi. Haq leksemasi oliy haqiqat ramzi bo'lib, yo'q bo'lish orqali abadiy mavjudlikka erishish g'oyasi lingvopoetik jihatdan ochiladi. Diniy leksika bu yerda sof axborot emas, balki konseptual ramz vazifasini bajaradi.

Yana bir misolda ishq tushunchasi ilohiy mohiyat kasb etadi:

Ishq o'ti ichra kuydum-u bildim bu sirni men,

Bu yo'lda jon berur kishi topar haqiqiy din.

Bu baytda ishq, jon, din birliklari semantik bir zanjir hosil qilib, ilohiy ishqning e'tiqod darajasiga ko'tarilganini ko'rsatadi.

Bobur ijodida diniy leksikaning hayotiy-tarixiy talqini.

Bobur she'riyatida diniy birliklar shaxsiy kechinma va tarixiy voqelik bilan uzviy bog'lanadi:

Har ne qilsa taqdir, anga bo'ldum rozi,

Shukr ayladim, sabr etdim, dedim: bu ham o'zi.

Mazkur baytda taqdir, shukr, sabr leksemalari axloqiy-diniy konseptlarni ifodalaydi. Ular ramziy emas, balki real hayotiy holatga nisbatan qo'llanib, muallifning iymoniy pozitsiyasini ochadi.

Yana bir baytda Boburning tarixiy-realistik uslubi yaqqol ko'rinadi: shoir ijodida Alloh, Parvardigor, banda birliklari ierarxik diniy konseptual maydon hosil qiladi. Diniy leksika muallifning real sinovlarga munosabatini ifodalash vositasiga aylanadi.

Muhokama (Discussion)

Keltirilgan baytlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Navoiy va Bobur diniy leksikani turlicha lingvopoetik strategiya asosida qo'llagan. Navoiyda diniy birliklar (Haq, ishq, fano, baqo) ko'pincha metaforik va ramziy ma'noda kelib, tasavvufiy konseptlarni markazga chiqaradi. Bu holatda diniy leksika badiiy tafakkurning konseptual yadrosini tashkil etadi. Boburda esa diniy leksika (Alloh, taqdir, shukr, sabr) tarixiy voqelik va shaxsiy kechinmalar bilan

bevosita bog'lanib, axloqiy pozitsiyani ifodalaydi. Natijada diniy birliklar realistik-funksional xususiyat kasb etadi. Qiyosiy tahlil asosida aytish mumkinki, Navoiy ijodida diniy leksika ko'proq ramziy-universal, Boburda esa amaliy-axloqiy lingvopoetik vazifani bajaradi. Bu farq adiblarning ijodiy uslubi va dunyoqarashidagi tafovut bilan izohlanadi.

Xulosa (Conclusion)

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodida diniy leksika lingvopoetik jihatdan muhim estetik va semantik yukni bajaradi. Har ikki adib diniy tushunchalarni badiiy tafakkur darajasiga ko'tarib, mumtoz o'zbek adabiyotida o'ziga xos poetik maktab yaratgan. Tadqiqot natijalari mumtoz matnlarni lingvopoetik va qiyosiy o'rganishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- [1] <http://hozir.org/alisherbek-naziri-yoq-kishi-erediturkiy-til-bila-to-sheer-aytib.html>
- [2] Murodxoja Muxtorov Musiqiy istilohlar va badiiy obrazlar ifodasi // Academic research in educational sciences. 2021. №5. URL:
<https://cyberleninka.ru/article/n/musiqiy-istilohlar-vabadiiy-obrazlar-ifodasi> (дата обращения: 26.01.2024).
- [3] <https://darakchi.uz/oz/180912>
- [4] <https://tafakkur.net/tole-yoqi-jonimga-baloligboldi/zahiriddin-muhammad-bobur.uz>
- [5] <https://tafakkur.net/kopdin-berikim-yoru-diyorimyoqtur/zahiriddin-muhammad-bobur.uz>
- [6] <https://qumqurgon.uz/archives/7901>
- [7] <https://www.hikmatlar.uz/quote/59>